

Az itt együtt ünneplőknek mindebből talán kitűnt, hogy az elmúlt 50 könyvtári évre – annak a kezdeteire is – nemzedékem tagjaival együtt büszke vagyok. És remélem, hogy a mai 27 éves Győr-Moson-Sopron megyei könyvtárosok 2052. október 15-én – amikor a most következő öt évtizedet maguk mögé gyűrve, a megyei könyvtárak alapításának 100. évfordulóját ünnepelik majd, ugyanilyen büszkék lesznek saját megtett útjukra, teljesítményeikre. Bízom benne, hogy ez már valóban az új megyei könyvtárban történik, még ha annak falai nem téglából, hanem valamiféle plazmából lesznek is!

Gerő Gyula

Ötven éve nyilvános az Országgyűlési Könyvtár

Sokak számára ismert, hogy az Országgyűlési Könyvtár elődje, a Képviselőházi Könyvtár az 1860-as évtized végén zárt jellegű szakkönyvtárként jött létre, és csak a képviselők használhatták. E tényt már az alapítást dokumentáló 1868-as házszabályok 215. paragrafusa egyértelműen kifejezte: „a ház. *tagjainak használatára, könyvtárt állít*” (kiemelés: J. K.). E kitételől kezdve a könyvtár tényleges nyilvános közkönyvtári funkciójának kialakulásáig (1952) és e fontos kulturális közintézmény nyilvánosságának az Országgyűlés szervezeti keretébe történő visszatérése (1991) utáni fenntartásáig hosszú út vezetett. Alábbiakban röviden ennek az útnak említésre méltó szakaszait tekintjük át, és röviden a jelenlegi helyzetet is jellemezzük.

Érdekes, hogy alig egy-két éves működését követően, már 1872 tavaszán felmerült a Képviselőházi Könyvtár nyilvánossá tételének gondolata. A könyvtár irányító képviselőházi bizottság, illetve annak híres tudós-elnöke, *Horváth Mihály* (aki mint jeles történétíró és kultúrpolitikus akadémikusként, a Magyar Történelmi Társulat és a Kisfaludy Társaság elnökeként is tevékenykedett, s egy időben miniszter is volt) a Háznak bemutatott jelentésében ezt írta: „könyvtárunk az eddigi beszerzések alapján máris igen becses gyűjteményévé vált a szakmunkáknak”, ezért „nagyobb közönség szükségeit és igényeit is kielégítheti: a legközelebb egybeülendő országgyűlésnek feladata leendő gondoskodni az iránt, hogy a könyvtár szélesb körökre nézve is lehetővé tétessék, azaz nyilvános könyvtárrá változtatassák”. A következő országgyűlési ciklusban ugyan ez nem valósult meg, sőt a javaslatot hosszú időre elfelejtették, ennek ellenére a könyvtár zárt rendszerének falán egyre szaporodó és mélyülő repedések jelentek meg, amelyek – ha jóval később is – de éreztették hatásukat, és végül a könyvtár használatának fokozatosan bővülő kiterjesztéséhez vezettek.

Az első említésre méltó esemény a kölcsönzés bevezetése (addig csak helyben lehetett a honatyáknak olvasni) 1873-ban, amelynek során ellenőrizhetetlenné és ezért lényegtelenné vált, hogy az országgyűlési képviselő magának viszi-e a könyveket vagy másnak (családnak, rokonságnak, ismerősöknek).

Az 1880-as években a „repedés” tovább növekedett. A kölcsönzés a volt képviselők számára iratlan szabállyá és gyakorlattá vált azon egyszerű oknál fogva, hogy az országgyűlési ciklus lejártáig gyakran nem sikerült az elvitt műveket visszaszerezni a leköszönő képviselőktől.

Az 1892-es kölcsönzési ügyrend ugyan még azt hangsúlyozta, hogy „könyvet kölcsön csak a képviselőház tagjai vehetnek ki”, nemsokára a könyvtári bizottság, illetve annak házelnöki funkcióban levő elnöke a volt képviselőkön kívül engedélyezte a könyvtár használatát minisztériumi tisztviselőknek, egyetemi tanároknak, tudományos kutatóknak. 1894-től már olyan esetről is tudunk, hogy hosszú időre – évenkénti hosszabbítással – sok kötetes sorozatot adtak kölcsön (a vallás- és közoktatásügyi miniszter közbenjárására) a Pázmány Péter Tudományegyetem történeti szemináriumának.

És innen már nincs megállás: a könyvtár állománya egyre gazdagabb lett, folyamatosan mind több régi mű és olyan külföldi szerzemény birtokába jutott, amelyeket más könyvtár nem tudott az olvasók számára biztosítani. A használat iránti igény növekedett, a kérelmek és külön engedélyek száma szaporodott. Ezért az 1909-es könyvtári ügyrend már külön paragrafusban kénytelen szabályozni, illetve korlátozni a kialakult gyakorlatot: „Idegenek a könyvtár könyveit csakis a könyvtár helyiségében, csakis délelőtt azon időben használhatják, amikor a könyvtár a képviselők részére különben is nyitva van, még pedig kizárólag az elnöktől írásbeli folyamodásukkal kérendő s bármikor visszavonható engedély alapján.”

A könyvtárhasználat kiterjesztésének következő mozzanata egy Házon belüli esemény volt, amelynek értelmében a főrendiház – saját 5 ezer kötetes könyvtárának átengedése fejében – a Képviselőházi Könyvtár használatát kérte és kapta meg 1912-ben.

A könyvtár teljes körű nyilvánossá tételének gondolata másodszer 1919-ben, a tanácsköztársasági uralom előtt fogalmazódott meg. A *Dienes László* és *Kőhalmi Béla* által 1919 februárjában elkészített „Könyvtári program” szerint „a Képviselőház könyvtára is átadandó a nyilvánosságnak”. Amikor 1919. június 21-én a Szabó Ervin Könyvtár irányítása alatt álló intézményt az Országgházban megalakult Történelmi Materializmus Kutató Intézet átvette, ennek az intézetnek vezetői, *Bolgár Elek* helyettes külügyi népbiztos és *Feleky Géza* külügyi osztályvezető meg is állapodtak *Dienes László* könyvtárügyi megbízottal, hogy a könyvtár új kettős feladata: „a Történelmi Materializmus Kutató Intézet könyvszükségletének ellátása és a könyvtárnak a nagyközönség számára való nyitvatartása.” Az elképzeléseket a tanácsköztársaság leverése rövidesen meghiúsította.

1920 után a nyilvánosság felé tett újabb lépésként értékelhető a képviselőház könyvtári bizottságának 1922. december 15-én hozott határozata, amely egyetemi tanároknak, minisztériumok és más hatóságok, intézmények tisztviselőinek – vezetőik írásbeli kérelmére –, továbbá volt törvényhozóknak és egyéb külső olvasóknak – óvadék ellenében – lehetővé tette a kölcsönzést.

1926-tól a parlament alkalmazottai, 1927-től pedig az újonnan megalakult felsőház tagjai is használhatták a könyvtárt (külön olvasótermet is biztosítottak számukra), és a kölcsönzési jogot is megkapták.

Az 1930-as évek elején az „idegenek” olvasóforgalma egyre nőtt. A könyvtári bizottság 1932. december 12-i és 1933. december 15-i ülésén is állást foglalt a nyilvános olvasóterem felállítása mellett, de végleges engedélyezését egy parla-

menti szolgálati lakás megüresedéséhez kötötte. Nagy Miklós könyvtárigazgató 1934 márciusában újra sürgette a kérdés megoldását, mert „az idegen olvasók ugyanabban a helyiségben folytatják kutatásaikat, amelyben ... az országgyűlés tagjainak egy része is helyet szokott foglalni, amit a képviselő urak számtalan ízben kifogásoltak, joggal tartván attól a lehetőségtől, hogy egymás között folytatott bizalmas beszélgetésük elferdített formában nyilvánosságra kerül”. 1934. október 19-én a képviselői olvasóterem zsúfoltságának megszüntetésére új különtermet bocsátottak a külső olvasók rendelkezésére. Ekkor már olyan forgalmat bonyolítottak le, hogy egy hónapos időre a könyvtárigazgató is engedélyezhette a Képviselőházi Könyvtár használatát: csak a hosszú távú engedélyekért kellett a házelnökhöz fordulni. Ezt a gyakorlatot az 1937-es könyvtári ügyrend is megerősítette. A forgalomnövekedés miatt a nyilvános olvasói szabályzat 1944 januárjában már két hónapos engedélyezési időt biztosított az igazgatónak.

Az előzmények ismeretében azt hihetnénk, hogy 1945 után rögtön jelentős változások következtek be, amelyek a könyvtár nyilvános jellegét érintették. Nem így történt. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945-ös (napirendről levett és ülésen meg nem tárgyalt) ügyrendje, az 1946-os házsabályok, valamint a könyvtár 1946-os ügyrendi tervezete is azt hangsúlyozták, hogy a könyvtár a Nemzetgyűlés tagjainak áll a rendelkezésére, bár *Trócsányi* György, a könyvtár főigazgatója (ez a teljes nyilvánossá válás kérdésének harmadik felvetése) a könyvtári és múzeumi bizottság 1946. december 18-i ülésén kiállt a nyilvánosság mellett, mert a közvélemény részéről „ez a kérés már több mint két évtizede hallható és ... egyre nyomatókosabban jelentkezik”, ezért „a Nemzetgyűlés Könyvtára a jövőben nem szorítkozhatik csak a törvényhozó testület tagjainak szolgálatára”.

Egy év múlva a bizottsági ülésen a főigazgató újra szóba hozta a külső olvasók visszatérő panaszát, és kijelentette: a könyvtár – gazdag állománya miatt – „már nem tekinthető csupán az Országgyűlés könyvtárának, hanem az egész ország könyvtáraként kezelendő”. A korabeli jegyzőkönyv szerint Nagy Imre, az Országgyűlés elnöke is „feltétlenül kívánatosnak tartja a könyvtár anyagának az eddiginél tágabb körű gyümölcsöztetését”, de a helyzet megoldása újabb olvasóterem felállítását tette szükségessé. A könyvtári és múzeumi bizottság háromtagú albizottságot választott, hogy a megoldásra vonatkozó javaslatot kidolgozza. A képviselők azonban ragaszkodtak korábbi előjogaikhoz: az Országgyűlés 1948. január 14-i ülésén jóváhagyott új könyvtári ügyrend ismét kimondta, hogy „az Országgyűlés Könyvtára nem nyilvános közkönyvtár”. Az idegenek korábban megszerzett jogait viszont továbbra is biztosították, sőt 1948. október 1-jétől a könyvtár 12–14 személyes nyilvános olvasótermének nyitvatartási idejét 14 órától 18 óráig meghosszabbították.

A nyilvánossá válás előkészítését a 80 éve működő könyvtári és múzeumi bizottság elsorvasztása tovább nehezítette: a könyvtár előbb az Országgyűlés Irodájának, majd 1950-ben az Országházban az országgyűlési jogköröket gyakorló Elnöki Tanács titkárságának irányítása alá került, s a nyilvánosság kérdése csak lassan haladt a kibontakozás felé. Különböző átalakítások és a könyvtári olvasótermek átköltöztetése után 1950 szeptemberétől a könyvtár korlátozott nyilvánosságot kapott, hiszen csak képviselőket, pártszervezeti alkalmazottakat, megbízó levéllel érkező kutatókat, tisztviselőket fogadhatott. Később, 1951 novemberében (miután az Elnöki Tanács és a Népművelési Minisztérium együttműködése során létrehozott bizottság

javaslatot tett az Országgyűlési Könyvtár nyilvános tudományos könyvtárrá való átszervezésére) – a korábbi megkötöttségek nélkül – megnyitotta kapuit az olvasóközönség előtt: ekkor a Ház többi részétől elkülönítették, de még az Országgyűlés és az Elnöki Tanács intézményeként működhetett. Miután a szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosítása elmaradt, a könyvtár nyilvános funkcióját ténylegesen nem tudta betölteni. Ezek után jelent meg fél év múlva, 1952. május 14-én a Minisztertanács 2042/1952. számú határozata, amely a könyvtárt a Népművelési Minisztérium felügyelete alá helyezte, és aláhúzta, hogy „az Országgyűlési Könyvtár nyilvános könyvtári tevékenységét ki kell fejleszteni”. Ennek végrehajtása során, ténylegesen ötven évvel ezelőtt vált az intézmény – önálló költségvetési szervként működő – nyilvános közkönyvtárrá.

Az '50-es években egy ideig a könyvtár még a középiskolásokat is, később – tudományos szakkönyvtári jellege miatt – elsősorban a tudományos kutatókat, a gyűjtőkori tudományágak iránt érdeklődő szakolvasókat és a felsőoktatási intézmények hallgatóit mint a jövő potenciális kutatóit fogadta, illetve bármilyen, 18 éven felüli érdeklődő rendelkezésére állt.

A különgyűjtemények kialakulása (1958–1962 között), majd a '70-es években a jogi és politikai információk központi szerepkör és ezzel összefüggően az információk számítógépes feldolgozása, illetve a könyvtári szolgáltatások fejlesztése, bővítése miatt tovább nőtt az állandó olvasóréteg és az alkalmi felhasználók száma. 1987-től, a parlamenti élet élénkülésétől kezdve – hosszabb szünet után – ismét egyre több képviselő kezdte látogatni a könyvtárt.

Az 1990-es választásokat követő hatalom- és rendszerváltás ténye újra felvetette a nyilvánosság kérdését mind az addigi felügyeleti szerv, a Művelődési Minisztérium és jogutódja, mind az Országgyűlés és 120 évvel korábban alapított szakkönyvtára, valamint a könyvtárt évtizedek óta használó nagyközönség oldaláról. 1990. október 25-én Szabad György házelnök és Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatásügyi miniszter megállapodást írt alá arról, hogy 1991. január 1-jétől a könyvtár – országos feladatkörű nyilvános könyvtárként, eddigi szolgáltatásait fenntartva – visszatér régi anyaintézményéhez, a Magyar Országgyűléshez. Az Országgyűlés elnöke 1991. február 14-én, az új főigazgatót beiktató beszédében megerősítve a megállapodásban foglaltakat, biztosította a könyvtár munkatársait s közvetve a tisztelt olvasókat is, hogy – az ország könyvtárai között kiemelkedő helyet betöltő – kulturális intézményünk az országgyűlés szervezetébe visszatérve továbbra is korlátozás nélkül gyakorolhatja nyilvános közkönyvtári tevékenységét.

Ezt a következőkkel magyarázhatjuk:

- Az Országgyűlési Könyvtár helyben olvasható állománya igen gazdag, meghaladja a 800 ezer kötetet.
- A könyvtárnak évtizedek óta kialakult egy állandó felhasználói kutatórétege, szakolvasó-gárdája és egy folyamatosan megújuló, a könyvtár állománya miatt alapvetően ideszokott (később számottevő mértékben az Országgyűlési Könyvtár kutatójává, szakolvasójává fejlődő), felsőoktatási intézményben tanuló olvasótábora.
- A könyvtár mint a jog és politika országos feladatkörű tudományos szakkönyvtára a Magyarországról és külföldről 1870-től összegyűjtött és megőrzött jogi, politikai, történelmi, gazdasági, valamint egyéb társadalomtudo-

mányi (köztük szociológiai, filozófiai, statisztikai, sőt irodalomtudományi) dokumentumot tud szolgáltatni.

- Az 1000-tól napjainkig beszerzett magyar és a külföldi jogszabályok, hivatalos lapok (közönyök) nagy hányada itt vehető igénybe.
- Az 1945 előtti időkből a nemzeti könyvtár után a parlament könyvtára őrzi a legnagyobb magyar hírlap- és folyóirat-állományt.
- A 125 éve gyűjtött külföldi parlamenti kiadványok, a több száz évre visszamenőlegesen állományba vett magyar országgyűlési dokumentumok, valamint a jelentősebb nemzetközi szervezetek kiadványainak (pl. a Népszövetségé 1920-tól 1944-ig, az ENSZ-é és több szakosított szerveé 1945-től napjainkig stb.) zöme csak e könyvtárban található meg.
- Az állomány gazdagsága az intézmény számítógépes, valamint egyéb könyvtári szolgáltatásai, helyben olvasási, nyitvatartási stb. feltételei egyformán kedveltek a különböző felhasználók körében.
- Az Országgyűlés képviselőin, bizottságain, hivatalain, szakértőin kívül, a Miniszterelnöki Hivatal, a Köztársasági Elnöki Hivatal, az Alkotmánybíróság és a minisztériumok munkatársai is rendszeresen igénybe veszik a könyvtár állományát, szolgáltatásait.
- A tudományos kutatók, a felsőoktatási intézmények oktatógárdája és hallgatósága, a jogi, politikai, gazdasági intézmények és szakemberek, a pártok, szervezetek, egyesületek tagjai, alkalmazottai, a könyvtárak, információs intézmények, a sajtó munkatársai és az ügyes-bajos dolgaikat intéző, jogszabályokat vagy más gyűjtőkori szakismereteket igénylő állampolgárok, nyugdíjasok is egyenrangú tagjai az Országgyűlési Könyvtár olvasótáborának.

Előbbi tényezők miatt a parlamenti könyvtár nyilvános jellegének változatlan fenntartását az 1994. szeptember 20-án elfogadott házszabály ma is hatályos 147. §-a (lásd: a 46/1994. OGY határozatot) nemcsak megerősítette, hanem a parlamenti munka nyilvánosságának egyik pilléréként is a könyvtárat határozta meg, amikor így fogalmazott: „Az Országgyűlés üléseinek jegyzőkönyvei, azok irattári mellékletei és a számítógépes szavazási lista a nyilvánosság számára az Országgyűlési Könyvtárban hozzáférhetőek”.

2000-től az Európai Unió letéti könyvtáraként gyűjteményt alakított ki a könyvtár, amely számítógépes szolgáltatásaival a törvényesség és a széles körű nyilvánosság EU-val kapcsolatos információs igényeit Magyarország csatlakozása előtt, alatt és után egyaránt hatékonyan igyekszik teljesíteni.

A parlament 132 éves könyvtára tehát kettős kulturális misszió színvonalas ellátásának feladatát végzi: a parlamenti munka támogatása mellett alapvető fontosságú a 18 éven felüli magyar és külföldi állampolgárok számára nyújtott nyilvános szakkönyvtári szolgáltatások párhuzamos teljesítése is.

Jónás Károly